

1 MART TEZKERESİ'NİN TÜRKİYE-ORTADOĞU VE TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİNE YANSIMALARI¹

REFLECTIONS OF THE 1 MARCH PERMIT ON TÜRKİYE-MIDDLE EAST AND TÜRKİYE-USA RELATIONS

Cengiz GÜRBÜZ²

Öz

Amerika Birleşik Devletleri 11 Eylül 2001 tarihinde terör saldırısına maruz kalmış ve bu saldırıdan sorumlu tuttuğu Afganistan'a 2001 yılının Ekim ayında askeri harekât başlatmıştır. ABD, Afganistan'dan sonra kitle imha silahları olduğunu iddia ettiği Irak'ı hedef almış ve binlerce kilometre uzaklıkta olan Irak'a başarılı bir şekilde operasyon yapabilmek amacıyla bölgede bulunan müttefik ülkelerden destek arayışına girmiştir. Bu kapsamda Irak ile sınır komşusu olan ve ABD'nin bölgedeki güçlü müttefikleri arasında yer alan Türkiye'den de destek istenmiştir. Hükümet, Türkiye'den istenen bu desteğe cevap verebilme gayesiyle TBMM'den yetki talebinde bulunmuştur. 1 Mart 2003 tarihinde TBMM tarafından görüşülen yetki talebine ilişkin oylamanın sonucu beklendiği şekilde gerçekleşmemiş ve salt çoğunluğa ulaşamadığından tezkere reddedilmiştir. 1 Mart tezkeresinin reddedilmesi ABD tarafında büyük bir hayal kırıklığı yaratmış ve tepkiye neden olmuştur. Tezkerenin TBMM'den geçmemesi bazı Ortadoğu ülkelerinde ise memnuniyet yaratmıştır. 1 Mart tezkeresi hayal kırıklığı ve memnuniyetle birlikte Türkiye'nin uluslararası ilişkilerini de etkilemiş ve bu etkiler günümüze kadar sürmüştür. 1 Mart Tezkeresi, 2002 yılında iktidara gelen Ak Parti'nin vermiş olduğu ilk önemli sınavlardan biri olarak tarih sahnesinde yerini almıştır. Bu çalışmada, 1 Mart 2003 tarihinde TBMM tarafından reddedilen tezkerenin öncesi ve sonrasında yaşanan gelişmeler incelenerek, tezkerenin reddedilmesinin Ortadoğu ve ABD ile olan ilişkilerle yansımaları analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: 1 Mart Tezkeresi, Türkiye, ABD, Ortadoğu, Irak.

Abstract

The United States of America was exposed to a terrorist attack on 11 September 2001 and launched a military operation against Afghanistan in October 2001 which it held responsible for this attack. The USA targeted Iraq, which it claimed to have weapons of mass destruction after Afghanistan and sought support from allied countries in the region in order to successfully operate in Iraq, which is thousands of kilometers away. In this context, support was requested from Türkiye, which borders Iraq and is among the strong allies of the USA in the region. In order to respond to this support requested from Türkiye, the government requested authorization from the Turkish Grand National Assembly. The result of the voting on the request for authorization discussed by the Grand National Assembly on 1 March 2003 did not materialize as expected and the permit was rejected as an absolute majority could not be reached. The rejection of the 1 March Permit caused a great disappointment on the side of the USA and caused a reaction. The fact that the permit did not pass the Grand National Assembly of Türkiye created satisfaction in some Middle Eastern countries. The 1 March Permit, along with disappointment and satisfaction, also affected Türkiye's international relations, and these effects have continued until today. The 1 March Permit took its place on the stage of history as one of the first important tests given by the AK Party, which came to power in 2002. In this study, the developments before and after the resolution rejected by the Grand National Assembly of Türkiye on 1 March 2003 were examined, and the reflections of the rejection of the permit on the relations with the Middle East and the USA were analyzed.

Keywords: 1 March Permit, Türkiye, the USA, Middle East, Iraq.

¹ Bu makale 3-4 Aralık 2022 tarihinde Bitlis Eren Üniversitesi Tatvan MYO tarafından düzenlenen 2.

Uluslararası Rahva Teknik ve sosyal Araştırmalar Kongresi'nde sunulan özet bildirden türetilmiştir.

² Öğr. Gör. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi Sağlık Hizmetleri MYO, cgurbuz@beu.edu.tr, Orcid: 0000-0002-2507-6824

Makale Türü: Araştırma Makalesi – Geliş Tarihi:01.06.2023 – Kabul Tarihi: 21.09.2023

DOI:10.17755/esoder.1308270

Atf için: *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 2024;23(89):131-143

Bu çalışma Creative Commons Atf-Gayri Ticari 4.0 (CC BY-NC 4.0) kapsamında açık erişimli bir makaledir.

This work is an open access article under [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) (CC BY-NC 4.0).

1. GİRİŞ

11 Eylül 2001 tarihi ABD için bir dönüm noktası olmuştur. Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a 11 Eylül'de gerçekleşen terör saldırılarında üç bin civarında sivil ölmüştür. Bu saldırıdan sonra ABD terörizme karşı savaş açarak tehditler için sınır veya cephe olmadığı ifade edilmiştir. ABD gerçekleşen bu saldırılardan El-Kaide örgütünü ve bu örgütün lideri olan Usame Bin Ladin'i sorumlu tutarak ilk önce Afganistan'a askeri hareket düzenlemiştir (Yılmaz, 2011:362). Afganistan'dan sonra kitle imha silahlarının olduğu iddia edilen Irak hedef alınmıştır. ABD 11 Eylül'den önceki dönemde de Irak'ta bir rejim değişikliği gerektiği sinyallerini vermiştir (Akkın Güngör ve Bulut, 2010: 94). 11 Ekim 1998 tarihinde dönemin ABD Başkanı Clinton tarafından imzalanan ve Saddam Hüseyin yönetimini değiştirmek için yapılacak girişimleri desteklemeye yönelik Irak'ın Kurtuluşu Yasası, Irak'taki rejim değişikliği istendiğinin en belirgin göstergesidir (Demiral vd, 2004: 28). ABD askeri gücünü kullanmanın yanı sıra yumuşak gücünü de kullanarak rejim değişikliklerini kamuoyuna benimsetmeye çalışmaktadır. Ortadoğu'da demokrasi ve insan haklarının gelişmesi, ekonomik ve kültürel kalkınmayı destekleme amacıyla kurmuş olduğu "Ortadoğu Ortaklık İnisiyatifi" oluşumu aracılığıyla istenilen altyapı hazırlanmaktadır (Bağcı ve Sinkaya, 2006: 21).

Özgürlük ve demokrasi getirme sloganıyla Irak'a müdahaleye hazırlanan ABD, gerek BM, gerek Avrupa ülkeleri, gerekse bölge ülkeleri nezdinde destek arayışlarına girmiştir. (Efegil, 2008: 104). Bu kapsamda Irak'a komşu olan ve müttefikleri arasında yer alan Türkiye'den de destek istenmiştir.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden biri olan vaka (olay) çalışması kullanılmıştır.

Nitel araştırmaların temel özelliği gerçek yaşamda karşılaşılan vakaların sayısal veriler yerine yoruma dayanan yöntemler ile açıklanmasıdır. Nitel araştırmalar bazı betimsel istatistikler kullanmakla birlikte, genellikle verilerini sayısal göstergelere indirgemezler, verilerin kendi zenginliğini, derinliğini, çeşitliliğini ve ayrıntılılığını yansıtacak şekilde ifade ederler. Bu tür çalışmalar bir veya birkaç vakaya odaklanmakta, yoğun röportajlar veya tarihsel materyallerin derinlemesine analizini kullanmakta, yöntem olarak söylemsel olma ve bazı olay veya birimlerin yuvarlak veya kapsamlı bir açıklamasıyla ilgilenme eğiliminde olmaktadır. Bu tür çalışmalar, odak noktasının belirli bir olay, karar, kurum, yer, konu veya yasa parçası olduğu alan veya vaka çalışmaları ile bağlantılı olmaktadır. Nicel araştırmada da olduğu gibi, örnek genellikle kendi başına önemlidir: bir ulustaki büyük bir değişiklik, bir seçim, büyük bir karar veya bir dünya krizi (King vd. 1994: 4).

Vaka çalışması yapılması açısından 1 Mart Tezkeresi de önemli bir karar olarak görülmektedir. Bu kararın alınmasında büyük rol oynayan aktörlerin anılarına dayalı yazılan kitaplar, gazete ve televizyonlara vermiş oldukları demeçler ayrıntılı olarak incelenmiştir. Ayrıca bu dönemde gerçekleşen TBMM görüşme tutanakları analiz edilmiştir.

3. BULGULAR

1 Mart tezkeresi Türk-Amerikan ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuş ve olumsuz etkiler yaratmıştır. Türkiye kendi sınırında gerçekleşen olaylara müdahil olamamış, PKK terör örgütünün rahat hareket etmesini engelleyememiştir. Türk-Amerikan ilişkilerine yansıyan olumsuz etki Türkiye'nin ABD'den uzaklaşmasına ve AB üyeliği çerçevesinde demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü alanlarında önemli reformlar gerçekleştirmesine neden olmuştur. Tezkerenin onaylanmaması, Ortadoğu ülkeleri ile Türkiye'nin ilişkilerine de olumlu şekilde yansımıştır. Türkiye'nin bölgesel güç ve Ortadoğu ülkelerine örnek olmasına katkı sunduğu düşünülmektedir.

4. 1 MART ÖNCESİ SÜREÇ

Birleşmiş Milletler tarafından alınmış bir karar bulunmamasına rağmen George W. Bush başkanlığındaki ABD, Irak'ı işgal etme kararı vermiştir. İşgalin daha az zayıt ve daha hızlı gerçekleşmesi adına Kuzey Irak'ta da bir cephe açılması istenerek 2002 yılından itibaren Türkiye'den de destek taleplerinde bulunulmuştur. Taleplerle ilgili olarak ilk ziyaret Başkan Yardımcısı Dick Cheney tarafından 19 Mart 2002 tarihinde gerçekleşmiştir. Söz konusu tarihte Başbakan olan Bülent Ecevit tarafından talepler ihtiyatla karşılanmış ve uluslararası meşruiyete vurgu yapılmıştır. Irak'ın kuzey sınırında açılmak istenen cephe için Türkiye'de beklenen destek talepleri 17 Temmuz 2002 tarihinde ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Grossman ve Savunma Bakan Yardımcısı Wolfowitz'ın Ankara ziyaretlerinde tekrar dile getirilmiştir (Bölükbaşı, 2008: 27). Bu ziyarette ABD ile Türkiye arasında siyasi ve askeri danışma kanalları açılması kararlaştırılmış ve ilk danışma toplantısı da Ağustos ayında Washington'da gerçekleştirilmiştir. Bu arada Türkiye'de 3 Kasım 2002 tarihinde yapılan genel seçimler sonucunda oyların %34,3'ünü alan AK Parti 363 milletvekili ile tek başına iktidar olmuştur. Recep Tayyip Erdoğan AK Parti Genel Başkanı olmasına rağmen siyasi yasaklı olması nedeniyle milletvekili olarak seçilememiş ve TBMM'de yer alamamıştır. Yeni hükümeti kurma görevi ise Abdullah Gül'e verilmiştir. CHP ise iki partili mecliste muhalefet olarak yerini almıştır (Şahbenderoğlu, 2019: 81).

3 Kasım 2002 seçimlerinden sonra kurulan AK parti hükümetinin ele alması gereken önemli konulardan biri de ABD'nin Irak'a karşı oluşturmuş olduğu politikalar karşısında alınacak tavır gelmektedir. AK parti hükümetinin almış olduğu oy oranı, TBMM içindeki güçlü durumu ve tek başına iktidar olması, ABD'de yeni kurulan hükümet ile eski hükümetlere nazaran daha rahat ilişki kurabileceği fikrini oluşturmuştur. Bu nedenle ABD seçimlerden sonra girişimlerine başlamıştır.

İlk olarak 3 Aralık 2002 tarihinde ABD Dışişleri Bakanlığı Siyasi Yardımcısı Marc Grossman ve Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz Başbakan Abdullah Gül, Dışişleri Bakanı Yaşar Yakış ve Genelkurmay İkinci Başkanı Yaşar Büyükanıt ile görüşmeler yapmıştır. Bu görüşmeler dışında ABD Ankara Büyükelçisi Robert Pearson'un evinde AK Parti genel başkanı Recep Tayyip Erdoğan ile gayri-resmi bir şekilde görüşülmüştür (Yetkin, 2004: 99). Bu görüşmeye hükümetten ve Dışişleri Bakanlığı'ndan herhangi bir temsilci katılmamıştır. Erdoğan'ın yanında Egemen Bağış, Cüneyt Zapsu, ve Ömer Çelik'ten oluşan danışman ekibi yer alırken, ABD ekibinde ise Büyükelçi Pearson ile birlikte Paul Wolfowitz ve Marc Grossman yer almıştır. Bu görüşmenin ardından 9 Aralık 2002 tarihinde Erdoğan ve ekibi, ABD Başkanı George Bush ile görüşmüş ve iki müttefik devletin birlikte hareket etmesi yönünde karar alınmıştır (Balbay, 2007: 41).

ABD Irak'a yapmayı planladığı askeri hareketin hazırlıklarını yapmaya devam ederken, Başbakan Abdullah Gül sorunun barışçıl yöntemlerle çözülmesi için girişimlerde bulunmuştur. Bu amaçla Suriye, İran, Ürdün, Mısır ve Suudi Arabistan ülkelerine ziyaretler düzenlemiştir. Ancak yapılan tüm girişimler sonuçsuz kalmış ve ABD'nin askeri müdahale ihtimali giderek artmıştır (Yetkin, 2004:114). Irak meselesinde ABD'nin Türkiye üzerindeki baskısı giderek artmış ve 21 Aralık 2002 tarihinde ABD Büyükelçisi Pearson Başbakan Abdullah Gül ile görüşerek ABD'nin taleplerini iletmiştir. Türk topraklarının ve hava sahasının ABD ve Koalisyon güçleri tarafından kullanılması, Irak'a geçecek kara gücünün geçici olarak Türkiye'de konuşlandırılması, harekâta katılacak uçakların Türkiye'deki altı havaalanında konuşlandırılması, Mardin'de cephane ve yakıt depolarının kurulması, ABD birliklerinin indirme limanı olarak İskenderun, Mersin ve Taşucu limanlarının kullanılması, birliklerin kalacağı yerlerin inşaat çalışmaları için personelin önceden Türkiye'ye gelip faaliyetlerine başlaması, ABD'nin talepleri arasında yer almaktadır (Bölükbaşı, 2008:28).

Milli Güvenlik Kurulu 31 Ocak 2003 tarihinde 1982 Anayasası'nın 92. Maddesine göre uluslararası yasallık şartlarının oluşması koşuluyla ülkenin ulusal çıkarlarının korunması gayesiyle her türlü tedbirin alınması için hükümete tavsiye kararı vermiştir. Hükümet tavsiye kararı üzerine tezkereyi TBMM'ye sunmaya karar vermiştir. Ancak hükümet içindeki ayrışmalar ve toplumun tepkisi nedeniyle tezkereyi bir bütün olarak değil parçalara ayırarak meclise göndermiştir. İlk tezkere üs ve limanlarda modernizasyon için Amerikan askerlerinin Türkiye'ye gelmesini, ikinci tezkere ise yabancı askerlerin Türkiye'de konuşlanması ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesini kapsamaktadır. İlk tezkere 6 Şubat 2003 tarihinde TBMM'de gizli yapılan oturumda 308 kabul, 193 ret ve 9 çekimsiz oy ile kabul edilerek, ABD'nin kullanma talebinde bulunduğu havaalanları ve limanları modernize etme çalışmalarını yapması için izin verilmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 2003/22/4: 583). Verilen izin ikinci tezkerenin yani ABD ve Koalisyon güçleri askerlerinin geçişi için de izin verileceği izlenimi yaratmıştır.

İkinci tezkerenin bir an önce çıkmasını isteyen ABD mutabakat görüşmelerine başlamış, bu görüşmelerde Amerikan heyetine Büyükelçi Marisa Lino, Türk heyetine ise Büyükelçi Deniz Bölükbaşı başkanlık etmiştir. Görüşmelerde Türk askerinin Kuzey Irak'a girmemesi, girmesi durumunda Amerikalı bir komutan nezaretinde olması, Türk askerinin üzerine ateş edilmediği müddetçe silah kullanmaması, ABD askerlerinin Türk yargısı dışında tutulması, vergiden muaf sayılması ve Türkiye'ye getirilecek olan silahların ve mühimmatların denetim ve kontrole tabi tutulmaması gibi istekleri Büyükelçi Deniz Bölükbaşı'nın katı tutumu karşısında kabul edilmemiştir. Ayrıca Kuzey Irak'ta bulunan Kürt gruplara verilecek silahların Türk temsilcilerin gözetiminde yapılması ve savaş sonrasında toplanılması ABD tarafından kabul edilmiştir (Yetkin, 2004: 125).

Askeri mutabakat muhtırası olarak adlandırılan MOU (Momerandum Of Understanding) ile birlikte "Ekonomik Yardım Paketi" ve "Siyasi Belge" de 1 Mart Tezkeresinden önce taraflarca müzakere edilerek sonuçlandırılmıştır. Irak'a yapılacak müdahale sonrasında Türkiye ile ABD'nin Irak'ın geleceği hususunda uygulanacak ilkeler belirlenmiştir. Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması, Musul ve Kerkük'ün durumu, terör örgütü PKK'nın Irak'ın kuzeyinde barındırılmaması, sivillerin can ve mal güvenliğinin sağlanması, kültür varlıklarının korunması gibi önemli noktalarda Türkiye'nin kırmızı çizgilerine göre hareket edilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca savaş nedeniyle Türkiye'nin uğrayacağı maddi kayıpların telafisi için de ABD tarafından mali hibe yardımı yapılacağı taahhüdü alınmıştır (Taşkiran ve Çakmak, 2005:77).

5. TBMM'NİN 1 MART KARARI

24 Şubat 2003 tarihinde toplanan Bakanlar Kurulu'nda, tezkerenin 1 Mart'ta Meclise gönderilmesi kararlaştırılmıştır. 28 Şubat 2003 tarihinde gerçekleşecek olan Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısında tezkerenin geçmesi yönünde bir tavsiye kararı alınacağı beklentisi nedeniyle Tezkerenin meclis gönderilme tarihi 1 Mart olarak belirlenmiştir. Fakat beklenti gerçekleşmemiş, 28 Şubat tarihli MGK toplantısında tezkere ile ilgili herhangi bir karar çıkmamıştır. MGK'nın ocak ayında tezkereye ilişkin tavsiye kararı olduğu yeniden gündeme alınmasının gerekmediği ifade edilmiştir. MGK'nın yeniden bir tavsiye kararı alması, hükümetin tezkerenin geçmesi yönünde meclisi ikna gücünü arttıracığı düşünülmektedir (Yetkin, 2004: 167-168).

1 Mart kararının öncesinde Kuzey Irak'a girmek üzere görev alacak toplam 62 bin Türk askeri harekât bölgesi alanında toplanmıştır. 6 Şubat Tezkeresi kapsamında Amerikan askerleri tarafından kullanılmak üzere üslerin, tesis ve alt yapının modernizasyonu için 2.015 Amerikan asker ve teknik personel Türkiye'de çalışmalarını sürdürmektedir. Irak'ın kuzeyinden girmek

üzere gelen Amerikan askerlerini taşıyan savaş gemileri de Kıbrıs'ın batısına gelerek denizde beklemektedir (Bölükbaşı, 2008:85).

1 Mart 2003 tarihinde TBMM, Bülent Arınç başkanlığında toplanarak tezkere görüşmelerine başlamıştır. Meclis Genel Kurulu Saat 14.00'te başlamış, saat 19.38'de bitmiştir. Bu birleşimde toplam beş oturum gerçekleşmiş, ilk oturum dışındaki diğer oturumlar gizli gerçekleşmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 2003/22/6: 114-133).

Başbakan Abdullah Gül tarafından hükümet adına okunan tezkerede öncelikle Irak hususunda yaşanan gelişmelerin hızlı bir seyir izlediği ve kriz durumunun giderek ağırlaştığı belirtilmektedir. Sorunun barışçıl yollarla çözülebilmesi için girişimlerde bulunulduğu ancak ümit edilen sonuçların alınmadığı, TBMM'nin her ihtimale karşı gerekli güvenlik önlemlerinin alınması için hükümete 6 Şubat 2003 tarihinde yetki verdiğini ve bu kapsamda Türkiye'deki askeri üs ve limanlarda modernizasyon ve inşaat çalışmalarının yapılması için 8 Şubat 2003 tarihinde ABD ile mutabakat muhtırasının sonuçlandığı ifade edilmektedir. Geline nokta krizin çatışmaya dönüşme ihtimalinin daha da güçlendiği, bu durumun Türkiye'nin güvenliğine yönelik risklerin artmasına neden olduğu ve bunun da Türkiye'nin birlik ve bütünlüğüne yönelik tehdit oluşturduğu ayrıca geçmişte yaşanan tecrübelerin Türkiye'ye göç hareketinin olabileceğini bunun için de hazırlıklı olunması gerektiği belirtilmektedir. Bu sebeplerle; gereği, kapsamı, sınırı ve zamanı hükümetçe belirlenmek üzere; iki hususta meclisten izin talep edilmektedir. Birinci husus, Türk askerinin yurt dışına gönderilmesidir. İkinci husus ise en fazla 255 uçak, 65 helikopter ve 62.000 askeri personel olmak üzere yabancı silahlı kuvvet unsurunun 6 ay süreyle hükümetin belirleyeceği bölgelerde konuşlandırılmasıdır. Bu geçici konuşlandırmanın uluslararası meşruiyet kuralları kapsamında gerçekleşeceği de belirtilmektedir (TBMM Tutanak Dergisi, 2003/22/6: 115-116).

Tam adı, *“Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine, yabancı silahlı kuvvetler unsurlarının altı ay süreyle Türkiye'de bulunmasına ve muharip unsurların Türkiye dışına intikalleri için gerekli düzenlemelerin yapılmasına Anayasanın 92 nci maddesi uyarınca izin verilmesine ilişkin Başbakanlık tezkeresi”* olan 1 Mart Tezkeresi, TBMM'nin kapalı olarak gerçekleştirdiği oturumunda oylanmıştır. Oylamaya 533 milletvekili katılmış, katılanların 264'ü kabul, 250'si ret, 19'u ise çekimser olarak oy vermiştir. Bu sonuç Anayasa'nın 96. Maddesi ile Meclis İçtüzüğü'nün gerektirdiği salt çoğunluğu sağlamadığından Başbakanlık tezkeresi onaylanmamış ve ret edilmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 2003/22/6: 133). CHP ve Ak Parti'nin oluşturmuş olduğu iki partili TBMM'nde CHP milletvekilleri tezkereye tümüyle karşı çıkmıştır. Ak Parti'nin ise 363 milletvekilinin olduğu göz önüne alındığında çekimser oylarıyla birlikte yaklaşık 100 kadar fire verdiği görülmektedir. Salt çoğunluk için 267 “Evet” oyu gerektiğinden 3 oyla tezkere meclisten geçmemiştir.

6. TEZKERE'NİN REDDEDİLME NEDENLERİ

1 Mart Tezkeresi'nin TBMM'nde ret edilmesinin birçok nedeni bulunmaktadır. Ak Parti milletvekilleri arasında tezkere lehine ve aleyhine oluşan bölünme bu nedenlerin en önemlisi olarak görülmektedir. Tezkerenin meclise gelme aşamasına kadar geçen tüm aşamalarda bu bölünme bariz bir şekilde görülmektedir. Ak Parti genel Başkanı R.Tayyip Erdoğan'ın ve Başbakan Abdullah Gül'ün danışman olarak yararlandıkları isimlerden de bu durum anlaşılmaktadır. ABD ile ilişkilerin geliştirilmesi taraftarı olan Cüneyd Zapsu, Ömer Çelik, Egemen Bağış ve Şaban Dişli'nin, Erdoğan'ın, ABD'ye rağmen komşularla ilişkilerde sıfır sorun olmasını isteyen Ahmet Davutoğlu ve Murat Mercan'ın da Gül'ün danışmanları olması bölünmenin göstergesi olarak görülmektedir. Ahmet Davutoğlu savaş karşıtı tutumunu açık bir şekilde ifade etmekten de çekinmemiştir. Bu bölünme hükümetin içinde de kendini göstermektedir. Bakanlar Kurulu'nun 24 Şubat 2003 tarihinde tezkerenin meclise gönderilme konusunun görüşüldüğü toplantıda Sağlık Bakanı Recep Akdağ, Milli Eğitim Bakanı Erkan

Mumcu ve Adalet Bakanı Cemil Çiçek gibi isimler tezkerenin geçmemesi yönünde görüş belirtirken, Başbakan Yardımcısı Mehmet Ali Şahin, Savunma Bakanı Vecdi Gönül ve Dışişleri Bakanı Yaşar Yakış tezkerenin geçmesi yönünde görüş belirtmişlerdir. Tezkereyi imzalamak istemeyen bakanlar, Başbakan tarafından, Türkiye'nin tüm istekleri kabul edilmediği müddetçe tezkerenin mecliste görüşülmeyeceği sözü vermesi üzerine tezkereyi imzalamışlardır (İnat ve Duran, 2006: 40-41).

AK Partinin yeni bir parti olması, hükümeti kurmasının üzerinden dört ay gibi kısa bir süre geçmesi ve yönetim kadrosunun tam olarak oturmamış olması da parti içindeki bölünme sebepleri olarak görülmektedir. Ak Parti Genel Başkanı olan Recep Tayip Erdoğan siyasi yasağı nedeniyle hem milletvekili hem de başbakan olamamış, başbakanlık görevi Abdullah Gül tarafından yürütülmektedir (Çelikaşlan, 2021:677). Abdullah Gül'ün böylesine önemli bir kararın sorumluluğunu üstlenmek istememesi nedeniyle grup kararı alınmamış ve milletvekilleri kararlarında serbest bırakılmıştır. Tezkere oylamasının kapalı oturum ile gerçekleştirilmesinin de Ak Parti milletvekillerinin ret oyu kullanmasında etkisinin olduğu görülmektedir. Parti genel başkanının, başbakanın ve 10 yıl süresince hiç kimsenin milletvekilinin hangi yönde oy kullandığını bilemeyecek olması milletvekillerini oylamada serbest olarak hareket ettirmiştir (Bal, 2006: 171).

Kamuoyunun tezkere karşıtı bir tutum sergilemesi tezkerenin kabul edilmemesinin bir diğer nedeni olarak görülmektedir. Müslüman kanının dökülmesinde pay sahibi olunmaması, sınır komşusu olan Irak ile yıllarca sürebilecek gerginliğin istenmemesi, müdahale sonrası Irak'ın kuzeyinde oluşacak istikrarsız bir yapı ile birlikte ter örgütü PKK'nın güçleneceği ve bundan Türkiye'nin zarar göreceği endişesi, ABD'nin emellerinin gerçekleşmesi yolunda aracı olunmaması gibi gerekçelerle kamuoyu 1 Mart tezkeresinin meclisten geçmemesini istemekte bu nedenle de bir çok protesto hareketinde bulunmuştur (Yetkin,2004: 267).

Türkiye'de kamuoyunun büyük bir kesimi, STK'lar, birçok yazar ve akademisyen ABD'nin Türkiye'nin yardımı olmadan, Türkiye topraklarını kullanmadan bu saldırıyı gerçekleştirmeyeceği, gerçekleştirse bile başarısız olacağını düşünmektedir. ABD'ye hayır demenin dik bir duruş sergilemek anlamına geldiği ve emperyalist emellere alet olunmaması gerektiği ifade edilmektedir (Bal, 2008: 68).

ABD'nin Irak'a yapacağı müdahalenin uluslararası meşruiyete sahip olmaması (Caniklioğlu, 2007: 56) da tezkerenin Meclis tarafından kabul edilmemesi nedenleri arasında yer almaktadır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından Irak'a askeri bir müdahale yapılması yönünde alınmış herhangi bir kararı bulunmamakta ve bu durum süreç içerisinde sürekli uluslararası meşruiyet vurgusu yapmakta olan Türkiye'nin ikilemde kalmasına neden olmuştur. Ayrıca, yurt dışına Türk askerinin gönderilmesi ve yabancı askerlerin de Türkiye'de konuşlanması konusunu içeren Anayasa'nın 92'inci maddesi, uluslararası meşruiyet gerekliliğini öngörmektedir. Uluslararası meşruiyetin olmaması milletvekillerinin ret kararı vermesinde de etkili olmuştur.

ABD'nin Türkiye'yi daima yardıma hazır ya da zorunlu olan bir ülke olarak değerlendirip buna göre hareket etmesi de tezkerenin onaylanmamasında etkili olmuştur. ABD bu nedenle tezkere öncesinde lobi çalışmaları yapmamıştır. Aslında 6 Şubat 2003 tarihli tezkerenin geçmesi, 1 Mart tezkeresinin de geçeceği izlenimi vermesinden dolayı ABD tezkerenin onaylanması yönünde ekstra bir hazırlık ihtiyacı duymamıştır.

7. 1 MART KARARINDAN SONRA TÜRKİYE - ABD İLİŞKİLERİ

1 Mart tezkeresinin geçmemesi ABD'de tam bir hayal kırıklığı yaratmıştır. ABD Savunma Bakan Yardımcısı Wolfowitz, Ak Parti'yi süreci iyi yönetememek ve Türk Ordusu'nu liderlik yapmamak ile suçlamıştır. ABD, Türkiye'siz de Irak'a müdahaleyi gerçekleştireceğini

açık bir şekilde ifade ederek tezkerenin ret edilmesinin işgali durduramayacağını belirtmiştir (Kara, 2007: 35-36). Bu arada Türkiye'de Siirt ilinde iptal edilen seçim için milletvekilliği yenileme seçimleri yapılmış, siyasi yasağı anayasa değişikliği ile kaldırılan Ak Parti Genel Başkanı Erdoğan milletvekili seçilmiştir. 11 Mart 2003 tarihinde Abdullah Gül başkanlığındaki 58. Hükümet istifa ettiğinden yeni hükümeti kurma görevini Erdoğan almış ve yeni hükümeti 14 Mart 2003 tarihinde kurmuştur (Baba ve Karagül, 2012: 33). Seçim ve hükümet değişikliği süreci ikinci bir tezkerenin meclise gelmesini engellemiştir.

20 Mart 2003 tarihinde ABD Irak'a saldırıyı başlatmış, saldırılarda Türkiye'nin hava sahasının kullanılması için baskılarını iyice arttırmıştır. Türkiye, ABD'nin bu yoğun baskısına dayanamayarak, Başbakan Erdoğan imzasıyla gönderilen tezkereyi 20 Mart'ta görüşerek onaylamıştır. Tezkere görüşmesine 535 milletvekili katılmış, 332 kabul, 202 ret ve 1 çekimser oy kullanılmıştır. Çıkarılan yeni tezkere ile Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kuzey Irak'a gönderilmesi ve yabancı silahlı kuvvetlere mensup unsurların Türk hava sahasını kullanmaları için altı ay süreyle izin verilmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 2003/22/8: 305). 1 Mart tezkeresi oylaması ile kıyaslandığında kabul oyunun 68 arttığı görülmekte ve bu artışta Başbakan Erdoğan'ın etkisi olduğu düşünülmektedir. Verilen izin ile birlikte 22 Mart'tan itibaren Irak Savaşı'nda ABD uçakları Türk hava sahasını kullanmaya başlamıştır. Türkiye, hava sahasının kullanılmasına izin vermiş ancak 1 Mart Tezkeresi'nin reddi nedeniyle mutabakat zaptı ile elde edeceği avantajlardan mahrum olmuştur. ABD, Türk askeri unsurlarının Kuzey Irak'a girmesine müsaade etmemiştir. PKK, Kuzey Irak'ta rahat hareket etme olanağı bulmuş, Türkmenler, Türkiye'nin himayesinden mahrum kalmıştır. Kuzey Irak'ta görev yapan Türk Özel Kuvvet timleri herhangi bir destekten mahrum kalmışlardır. 4 Temmuz 2003 tarihinde Süleymaniye'de görev yapan bir Türk Özel Timi, ABD askerleri tarafından alıkonulmuştur. Başlarına çuval geçirilerek alıkonan tim yaklaşık 60 saat sorguya çekilmiştir. Çuval olayı olarak adlandırılan bu olay, Türkiye- ABD ilişkilerini iyice gergin bir duruma getirmiştir. ABD, Türkiye'nin özür beklentisine bile yanıt vermemiştir (Şahbenderoğlu, 2019: 158).

1 Mart Tezkeresi'nin reddedilmesi ve ardından Türk askerinin başına çuval geçirilerek gözaltına alınmasıyla birlikte sıkıntılı bir sürece giren Türkiye-ABD ilişkileri, ABD ve koalisyon güçlerinin Irak'ta güvenliği tam olarak sağlayamaması nedeniyle hiç olmazsa Türk hava sahası ile Türkiye'deki üs ve havaalanlarının Irak'a karşı düzenlenecek hava harekâtında kullanılmasına izin verilmesi talebini de beraberinde getirmiştir. ABD başkanı Bush, 13 Mart tarihinde Türkiye Başbakanına ulaşan mektubunda, tüm NATO müttefiki ülkelerin Irak harekâtı nedeniyle hava sahaslarını üst geçiş için açtıklarını, Irak harekâtına karşı olan Fransa'nın dahi bu ülkeler arasında yer aldığını, sadece Türkiye'nin üst uçuş hakkı vermeyen NATO müttefiki olduğu belirtilmektedir (Bölükbaşı, 2008: 98). Kuzey Irak'ta etkin rol oynayan Barzani yönetimindeki Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) ve Talabani yönetimindeki Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB), 1 Mart Tezkeresi'nin reddedilmesinden sonra ABD'nin en önemli siyasi ve askeri ortak olma durumlarını güçlendirmiştir. ABD ve koalisyon güçleri hedeflerine kısa sürede ulaşmaları nedeniyle 1 Mayıs 2003 tarihinde askeri operasyonun bittiğini ilan etmiştir. Türkiye, Operasyonun bitmesinin ardından oluşturulmaya çalışılan çokuluslu istikrar gücüne katılmak için Nisan 2003'te İngiltere ile temaslar kurmuş ancak 30 Nisan 2003 tarihinde çokuluslu güç ile ilgili olarak Londra'da gerçekleşen toplantıya davet edilmemiştir. Türkiye'nin Mayıs 2003'te ABD'ye ilettiği, Irak istikrar gücüne katkıda bulunma talepleri de karşılık bulmamıştır. Uzun bir sessizlik döneminin ardından ABD diğer ülkelere beklediği katkıların düşük seviyede gerçekleşmesi nedeniyle Türkiye'yi, Irak istikrar gücüne katılmaya davet etmiştir (Bölükbaşı, 2008: 100-121). Davet karşılığında TBMM tarafından 7 Ekim 2003 tarihinde Irak'a asker gönderme kararı alınmıştır. Ancak Kuzey Irak'ta Türk askerini istemeyen Irak Geçici Yönetimi ve Iraklı Kürtlerin ABD nezdindeki girişimleri sonucunda tezkere hayata geçirilememiştir (Bila, 2003:249). Sonuçta Türk birliklerinin Irak

istikrar gücüne dâhil olup Irak'a gitmesi mümkün olmamış gerçekleştirilen teşebbüsler de sonuçsuz kalmıştır.

1 Mart Tezkeresi'nin reddedilip ABD ve koalisyon güçlerinin tarafında yer alınmaması, Irak'ta yaşanan gelişmelerde söz sahibi olunmamasına ve Türkiye'nin kırmızı çizgilerinin ihlal edilmesi sonucunu doğurmuştur. Türkiye, ülkenin ulusal çıkarlarını ve güvenliğini koruma gayesiyle söz konusu Irak'taki sürece müdahil olmak istemişse de ABD'nin isteksizliği ve Kürt grupların karşı çıkışı nedeniyle gerçekleşmemiştir (Bila, 2004:233-234). Böylece Türkiye, Irak üzerindeki siyasi etkinliğini ve caydırıcılığını kaybetmiş, Irak'ta yaşanan gelişmeleri etkileyen değil, tersine yaşanan gelişmelerden etkilenen bir ülke durumuna gelmiştir (Bölükbaşı, 2008: 164).

1 Mart Tezkeresi'nin reddedilmesinden sonra Türkiye'nin desteğinden yoksun kalan ABD, Irak müdahalesinin beklediği şekilde ilerlememesinin de etkisiyle, gittikçe artan bir biçimde Kürtlerle yakınlaşmaya başlamıştır. Bu yakınlaşma, ABD'nin Kuzey Irak'ta bulunan Kürt gurupların Türkiye'nin ulusal çıkar ve güvenliğini tehdit eden faaliyetlerine ilgisiz kalmasına ve hatta bu faaliyetlerin bir kısmını desteklemesine sebep olmuştur. Ayrıca Türkiye'nin bu faaliyetleri önlemeye yönelik girişimlerine de müsaade etmemiştir (Tezcan, 2008: 908). ABD'nin, Türkiye'yi 1 Mart Tezkeresi'ni reddedip Irak'ta kendisini desteklememesinden dolayı cezalandırdığı kanaati oluşmuştur. Bölükbaşı'na göre cezalandırma sonucu Türkiye, Irak'taki Türkmenlerin haklarının muhafaza edilmesi, Kuzey Irak'ta bağımsız bir Kürt devletinin kurulmasının engellenmesi, Kerkük petrolünün Kürtlerin kontrolüne geçmesinin önlenmesi, terör örgütü PKK'nın Kuzey Irak'ı üs olarak kullanmasının engellenmesi, Musul ve Kerkük'ün birer Kürt şehri olmasının önüne geçilmesi gibi politikalarını gerçekleştirememiştir. Dolayısıyla Türkiye'nin söz konusu politikaları gerçekleştirememesi, ülkenin ulusal birliğini, iç ve dış güvenliğini ve önemli çıkarlarının tehdit edilmesine sebep olmuştur (Bölükbaşı, 2008: 66).

ABD'nin Irak müdahalesi sonucunda oluşan istikrarsızlık ve belirsizlik ortamından faydalanan PKK, Türkiye aleyhine eylemler yapmak amacıyla, Kuzey Irak'taki yapılanmasını güçlendirme faaliyetlerine hız kazandırmıştır (Çelebi, 2013: 279). PKK'nın bu faaliyetlerine Kuzey Irak'ta bulunan Kürt gruplar da yoğun bir şekilde destek vermişlerdir (Bölükbaşı, 2008: 279). Türkiye, PKK terör örgütü tarafından sınırlarının yakınında yürüttüğü faaliyetlerin yoğunlaşmasını ve Kuzey Irak'taki Kürt grupların örgütün söz konusu faaliyetlerine destek vermesini, ülkenin ulusal güvenliğine karşı bir saldırı olarak algılamıştır. Bu algı Türkiye'yi, ABD'den ya Irak'ta bulunan Amerikalı askerlerin PKK'ya müdahale etmesi ya da kendisinin Kuzey Irak'a girerek PKK'ya askeri müdahalede bulunması için izin verilmesi talebine yöneltmiştir (Yetkin, 2004: 253). Ancak ABD de 1 Mart Tezkeresi'nin reddi ile oluşan kızgınlık ve öfke Türkiye'nin taleplerinin karşılanmaması sonucunu doğurmuştur.

Türkiye'nin dikkate alınmayan kaygıları, Türkmenlerin durumu ve PKK terör örgütünün Kuzey Irak'ta rahat bir şekilde faaliyet göstermesi nedeniyle Türkiye - ABD ilişkileri oldukça gerilmiştir. Türkiye'nin, Irak Savaşı'nın ardından yaşanan Arap Baharı sürecinde halk hareketlerini desteklemesi ve bölge ülkelerine model olması gerginleşen Türkiye - ABD ilişkilerine de olumlu şekilde yansımıştır (Öztürk, 2011). ABD-Türkiye ilişkilerinde tezkereler kararının ardından ortaya çıkan eksen kayması iddiaları uzun süreye yayılmamış, her iki tarafın da açık bir biçimde krizde ısrarcı olmaması ve her iki tarafın terör ile mücadelede eşgüdüm ihtiyacının bulunması gibi nedenlerle işbirliğinin kesintiye uğramadığı bir süreç yaşanmıştır (Baba ve Karagül, 2012: 34)

8. 1 MART KARARINDAN SONRA TÜRKİYE – ORTADOĞU İLİŞKİLERİ

1 Mart Tezkeresinin reddedilmesi sonrasında Türkiye, ABD'nin Irak'a ilişkin beklentilerinden bir müddet soyutlanmıştır. Bu soyutlanma Türkiye'yi Orta Doğu'da yeni arayışlara yöneltmiştir. Bu yönelimin temel amacı Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması için bölgedeki ülkeler ile Irak'ın geleceğine dair bir takım işbirliği toplantıları düzenlenmektir. Bölge ülkeler ile yakalanan bu işbirliği fırsatları farklı alanlara taşınarak siyasi ve ekonomik işbirliği toplantılarına dönüşmüştür. Böylece 1 Mart Tezkeresi'nin Orta Doğu'da yarattığı olumlu sonuçların da etkisiyle Türkiye, bölge ülkeleri üzerinde giderek artan bir şekilde inisiyatif üstlenmeye başlamıştır (Baba ve Karagül, 2012: 34). ABD ile yaşanan gerilim Türkiye'yi özgür dış politikalar üretmeye yöneltmiş ve bölge ülkeleri sorunlarının çözümünde katılımcı şekilde hareket etme fırsatı sunmuştur. Türkiye, Avrupa Birliği ile kurduğu ilişki modeliyle, değişim arayışında olan Ortadoğu ülkeleri için demokrasiyle İslam'ı bağdaştıran bir model ülke olmuştur (Ayhan, 2011: 19).

1 Mart tezkeresinin TBMM'de reddedilmesiyle birlikte Ortadoğu'da Türkiye'ye karşı olumsuz önyargı ve tutumlar azalarak Türkiye'nin olumlu imajı doruğa çıkmıştır. Tezkerenin reddedilmesi kamuoyu tarafından “onurlandırıcı” bir tutum olarak görülmektedir. Birçok Türk dizisi, Ortadoğu ülkelerinin televizyonları tarafından kendi dillerine çevrilerek izlenmeye başlanmıştır. Arap basınında ise Ak Parti hükümeti, Müslüman halkı temsilde başarılı görülmekte ve Ortadoğu'ya yapılan ziyaretlerde alışılmışın dışında bir dil kullanılmaya başlandığını belirtmektedir (Şayır, 2018: 79-85). 1 Mart tezkeresinin reddi Ortadoğu ülkelerinin yönetimlerinden çok bölge halkı arasında Türkiye'ye olan sempatiyi artırmıştır (Baba ve Karagül, 2012: s. 34).

Türkiye, ABD'ye boyun eğmeyen bir ülke olarak görülmüş, “süper güce direnebilen Türkiye” imajını kazanmıştır. Bu olumlu imaj nedeniyle İran başta olmak üzere birçok Ortadoğu ülkesi ile ticari ilişkiler artmıştır. Türkiye'ye İran topraklarında ihalesiz doğalgaz çıkarılması teklif edilmesi ticari ilişkilerin geliştirilmek istendiğini göstermektedir (Albayrak, Yeni Şafak, 2007: 3 Ekim).

Türkiye, 1 Mart'tan sonra jeopolitik, tarihsel, ekonomik ve demografik yapısı nedeniyle uluslararası sistemde kilit bir rolünün bulunması gerektiği iddiasına dayanan vizyonla Ortadoğu ile ilişkilerini şekillendirmiştir. Bu amaçla sık sık ortak kültür, ortak tarih ve ortak değerlerden söz edilmektedir. Hatta bu ortaklıklar ileri düzeye taşınarak, yetkililerin Ortadoğulu muhatapları ile görüşmelerinde “dostluk” kavramı yerine “kardeşlik” kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Türkiye ile Ortadoğu ülkeleri arasında bulunan yapay sınırların bir an önce ortadan kaldırılması gerektiği dile getirilmiştir. Türkiye, Ortadoğu'yu coğrafi ve tarihsel konumu nedeniyle ekonomik, siyasi ve kültürel etkileşim alanlarından birisi olarak görmektedir. Dolayısıyla, bölgedeki gelişmelerin Türkiye'yi de dolaylı veya doğrudan etkilemesinin kaçınılmaz olduğu ifade edilmektedir. “Komşularla sıfır problem, sınırsız ticaret” Türkiye'nin bölge politikasının temel prensibi haline gelmiştir. Ortadoğu ülkeleri ile diplomatik temasların üst düzeye çıkarılmasıyla birlikte bölgesel örgütlere de özel bir önem verilmiştir. Türkiye bu bağlamda eski ismi İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) olan İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT), Arap Birliği Örgütü ve Körfez İşbirliği Konseyi ile ilişkiler geliştirmiştir. 2004 yılında İİT'nin Genel Sekreterliğine Ekmeleddin İhsanoğlu'nun getirilmesi bu ilişkilerin ivme kazandığının göstergesidir. Türkiye, Arap Birliği'nde de gözlemci olarak yer almış ve 2007 yılından itibaren bu teşkilatla birlikte Türk-Arap İşbirliği Forumu düzenlenmiştir (Sinkaya, 2011: 91-95).

1 Mart Tezkeresi'nin ardından Ortadoğu'ya ilgisi artan Türkiye, söz konusu ülkeler ile ilişkilerini kısa süre içinde güçlendirmiştir. Bu ülkeler arasında yer alan Suudi Arabistan 11 Eylül ABD saldırılarından sonra Batılı ülkeler ile arasına mesafe koymuş öte yandan da El

Kaide terör örgütünün tehditleri ile karşı karşıya kalmıştır. Terörle mücadele konusunda benzer söylemleri bulunan Türkiye ve Suudi Arabistan Irak ile yaptıkları toplantılarda da yine benzer şekillerde politikalar üretmiştir. İki ülke arasındaki bu yakınlaşma birçok ekonomik girişimin de başlangıcını oluşturmuştur. 1 Ekim 2003 tarihinde Türk-Suudi İş Konseyi Kurulu Anlaşması Riyad’da imzalanmış ve 2004 yılında konsey faaliyetlerine başlamıştır. 2005 yılında ise iki ülke arasında güvenlik ve işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Suudi Arabistan kralı 40 yıl sonra 2006 ve 2007 tarihlerinde Türkiye’ye ziyaretler gerçekleştirmiştir. İki ülke Irak ve Filistin sorunları ile yakından ilgilenecek birlikte hareket etmişlerdir (Ataman, 2009: 72-74).

Türkiye’nin yürütmeye başladığı komşuları ile sıfır sorun politikasının uygulanabilirliği bölge ülkelerinde yaşanan iç çatışmaların artması nedeniyle kalmamıştır. Türkiye’nin Mısır, Suriye ve İran ile ilişkileri Arap Baharı süreciyle birlikte sekteye uğramıştır (Oğuzlu, 2012: 20-29). Türkiye, 2012 yılından sonra özellikle Suriye ve Mısır da gelişen olaylara direk müdahil olup, ABD ve batı ülkelerin bölge üzerindeki çıkarlarını göz ardı eden bağımsız bir dış politika sergilemeye çalışmıştır. Suriye’de başlayan iç savaşın ardından, Başkan Esad’ın devrilmesi ve yeni rejimin kurulması için muhaliflere lojistik ve askeri destek verilmiş, Mısır da ise halk gösterilerine açık bir şekilde destek verilip Mübarek rejimin değişmesi istenmiş ve ardından göreve gelen Devlet Başkanı Mursi ile çok yakın ilişkiler kurulmuştur. Müslüman Kardeşlere Abdülfettah es-Sisi’nin Mısır’da gerçekleştirdiği darbe sonucu iktidara gelmesi, Esad yönetiminin ise Suriye’de uzun süre yaşanan çatışmalara rağmen iktidarda kalması, Türkiye’nin bu iki ülke ile olan ilişkilerine de olumsuz yönde etki yapmıştır (Efegil, 2016: 46-51). 29 Ocak 2009 tarihinde dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, İsviçre’nin Davos kentinde yapılan Dünya Ekonomik Forumu panelinde, moderatörün tutumuna ve İsrail’in Gazze saldırıları ile ilgili olarak Cumhurbaşkanı Şimon Peres’e tepki göstermiş toplantıyı terk etmiştir. Dünya kamuoyunda büyük etki uyandıran bu olay, Yunan ve Ortadoğu medyasının Erdoğan’ın tavrından övgü ile bahsedilmesine neden olmuştur. İsrail medyasında ise bu tepkiden Türk-İsrail ilişkilerinin olumsuz etkileneneğine dikkat çekilmiştir (Radikal, 2009: 31 Ocak). Davos Zirvesinde yaşanan kriz, Türkiye’nin Ortadoğu’daki imajına olumlu etki yapmış, dönemin Başbakanı Erdoğan’ın bölgede lider olarak ön plan çıkmasına neden olmuştur. 2017 yılında yaşanan Katar krizinde Mısır, Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan’ın önderliğindeki grubun tepkileri Katar’ı yalnızlaştırırken Türkiye, gerilimi düşürmek isteyen taraf olmuş ve Katar’ı desteklemiştir. Aynı yıl Kuzey Irak’ta gerçekleştirilen Kürdistan Bölgesel Yönetimi bağımsızlık referandumuna karşı Türkiye ve Irak merkezi hükümetinin birlikte hareket etmeleri iki ülke arasındaki yakınlaşmayı tekrar sağlamıştır (Şayır, 2018: 73-87).

9. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

ABD, 11 Eylül olaylarından sonra saldırılardan sorumlu tuttuğu Afganistan’a askeri hareket düzenlemiş ardından da kitle imha silahları bulunduğu iddia ettiği Irak’ı hedef almıştır. ABD, Irak’a müdahale hazırlığı yaptığı bu süreçte Türkiye’nin de destek vermesini istemiştir. Türkiye ise bu yöndeki istekleri yerine getirmek amacıyla 6 Şubat tezkeresini onaylamış ve ABD’ye 1 Mart tezkeresinin de geçeceği umudunu vermiştir. Ancak beklentilerin aksine 1 Mart 2003 tarihli Başbakanlık Tezkeresi, dönemin Başbakanı Gül ve AK Parti Genel Başkanı Erdoğan’ın gayretlerine rağmen yeterliği çoğunluğu alamadığı için TBMM’den geçmemiştir. Bu durum ABD’yi yaşadığı hayal kırıklığıyla birlikte Irak’ın geleceği için, içinde Türkiye’nin olmadığı yeni politikalar üretmeye yöneltmiştir. Tezkerenin reddi bir yandan Türkiye-ABD ilişkilerinde sorunların yaşanmasına öte yandan Türkiye’nin İslam Dünyası içindeki imajına olumlu bir katkı sağlamıştır. Ayrıca 1 Mart Tezkeresi’nin reddedilmesiyle Türkiye, olumlu manada halkı Müslüman bir devletin işgalinde pay sahibi olmamış, olumsuz manada ise Irak’ta yaşanan gelişmelere doğrudan etki etme olanağını kaybetmiştir.

Türkiye, TBMM'nin 1 Mart 2003 tarihinde almış olduğu karar ile kendisine Irak Savaş dışında bir konum belirlemiştir. Politik açıdan ortaya konulan barış vizyonu, uzun vadede Türkiye çıkarına kazanımlar sağlamıştır. Parlamentoda karar alma süreçlerinin demokratik bir biçimde işlemesi ve savaşın yanında yer alınmaması AB ilişkilerine olumlu yansımıştır. Türkiye bu süreçte AB'nin temel kriterleri arasında yer alan demokrasi, özgürlük, hukukun üstünlüğü, insan hakları gibi alanlarda reformlar gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin hem Avrupa hem de Ortadoğu ülkeleri arasındaki prestij ve imajını artıran bu karar, dünya barışına katkı sunan, bağımsız karar verebilen ve aynı zamanda kendi kamuoyuyla barışık bir ülke görüntüsü vermesiyle de ayrıca önem arz etmektedir.

1 Mart Tezkeresi onaylanmalı mıydı ya da niçin onaylanmadı tartışmaları üzerinden geçen 20 yıllık süreye rağmen hala Türkiye'nin gündemini işgal etmektedir. Arap Baharı sürecinde yaşanan iç çatışmalar ve Suriye'de halen devam eden vekâlet savaşlarının Irak Savaşı ile bağlantısının olduğunu görmemek mümkün değildir. Bu açıdan bakıldığında 1 Mart Tezkeresinin geçmesi halinde Irak savaşının içinde yer alacak olan bir ülke olarak Türkiye'nin de Arap Baharının yansımalarından etkilenip etkilenmeyeceği, ABD'nin vadettiği kazanımları elde edip edemeyeceği sorularının cevaplarının bulunamayacağı bir gerçektir. TBMM'de gizli olarak görüşülen oturum tutanaklarının 10 yıllık süre geçtikten sonra kamuoyuna açıklanabilmektedir. Ancak 1 Mart tezkeresinin görüşülmesinin üzerinden 20 yıl geçmesine rağmen hala açıklanmaması tezkerenin gündemi işgal etmesine neden olmaktadır. 6 Şubat tezkeresine onay veren TBMM'nin 1 Mart Tezkeresine onay vermemesinde TBMM'de kapalı olarak gerçekleştirilen oturumdaki konuşmaların etkisinin olup olmadığının bilinebilmesi açısından oturum tutanaklarının kamuoyuna açıklanması önem arz etmektedir.

Bölgesel ve küresel bir güç olma arzusunda olan Türkiye için 1 Mart kararı bir dönüm noktası olarak görülmektedir. Türkiye askeri vesayetini ya da müttefik ülkelerin istekleri doğrultusunda değil tamamen demokratik karar mekanizmaları ile karar alan bir ülke olmuştur.

KAYNAKÇA

- Akkan Güngör, F. ve Bulut, A. T. (2010). 11 Eylül Sonrası Dönemde Transatlantik İlişkiler ve Ortadoğu. Akademik Ortadoğu Dergisi, 4 (2), 91-102.
- Albayrak, H., Yeni Şafak Gazetesi, Yaşasın 1 Mart!, 03.10.2007, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/hakanalbayrak/yaasin-1-mart-7177>, E.T. (03.04.2023)
- Ataman, M. (2009). Türkiye-Suudi Arabistan İlişkileri: Temkinli İlişkilerden Çok-Tarafli Birlikteliğe. Ortadoğu Analiz Dergisi, 1 (9), 74-80.
- Ayhan, V. (2011). Arap Baharının ABD-Türkiye İlişkilerine Etkisi. Ortadoğu Analiz Dergisi, 3 (36), 17-22
- Baba, G. ve Karagül, S. (2012). Türk Dış Politikasında Çok Taraflilığa Geçiş Çabaları: 1965 Çok Uluslu Güç Projesi ve 1 Mart 2003 Tezkeresi. LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 3(1), 18-42.
- Bağcı, H. ve Sinkaya B. (2006). Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye: AK Parti'nin Perspektifi. Akademik Ortadoğu Dergisi, 1 (1), 21-37.
- Bal, İ. (2006). Türkiye-ABD İlişkileri ve 2003 Irak Savaşının Önemi. İdris Bal (Der.), 21.yy'da Türk Dış Politikası, Ankara: AGAM Yayınları, 151-184.
- Bal, İ. (2008). ABD Politikaları ve Türkiye. Ankara: Lalezar Yayınları
- Balbay, M. (2007). Irak Bataklığında Türk Amerikan İlişkileri. İstanbul: Cumhuriyet Kitaplığı.

- Bila, F. (2003). Sivil Darbe Girişimi ve Ankara'da Irak Savaşları, Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Bölükbaşı, D. (2008). 1 Mart Vakası, Irak Tezkeresi ve Sonrası. İstanbul: Doğan Kitap.
- Caniklioğlu, M. D. (2007). Ulusal ve Uluslararası Hukuk Işığında Türkiye'nin 2003 Tezkere Serüvenine İlişkin Görüşler-Düşünceler. Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 5 (2), 29-97.
- Çelebi, Ö. (2003). 1 Mart Tezkeresi Krizi, Türk Dış Politikasında 41 Kriz 1924-2014, H. Çakmak (Der), Ankara: Kripto Yayınları.
- Demiral, N. Soran Ş. ve Mazin H. (2004). Geçiş Dönemi Irak Devleti Yönetim Yasası ve Irak'ın Geleceğine Etkileri. Stratejik Analiz Dergisi, 5 (50), 27-43.
- Efegil, E. (2016). AK Parti Hükümetinin Orta Doğu Politikası ve ABD Yönetimi ile Batılı Uzmanların Eleştirileri. Gazi Akademik Bakış, 9 (18), 45-58.
- İnat, K. ve Duran, B. (2006). AKP Dış Politikası: Teori ve Uygulama içinde, Doğudan Batıya Dış Politika: AK Partili Yıllar. (Der). Z. Dağı. Ankara: Orion Yayınları.
- Kara, S. (2007). Turkish-American Relations Post 9/11. California: Naval Postgraduate School Monterey.
- Radikal Gazetesi, Dünya basını Davos şokunu böyle duyurdu, 30.01.2009, <http://www.radikal.com.tr/dunya/dunya-basini-davos-sokunu-boyle-duyurdu-919321/> E.T. (03.04.2023)
- Sinkaya, B. (2011). Geçmişten Günümüze Türkiye'nin Ortadoğu Politikası ve Batı Etkisi. ADAM Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 1 (1), 79-100.
- Şahbenderoğlu, V. (2019). 1 Mart Tezkeresi Türkiye ABD ilişkileri ve Ortadoğu. Eskişehir: Dorlion Yayınları.
- Şayır, M. (2018). Arap Basınında Türkiye İmajında Kırılma Noktaları. Eskişeni, Anadolu İlahiyat Akademisi Araştırma Dergisi, 36, 73-87.
- Taşkıran, C. ve Çakmak, H. (2005). Kuzey Irak'ta Türk -Amerikan Politikaları ve PKK Terörü. Avrasya Dosyası, 11 (2), 73-81.
- TBMM Tutanak Dergisi, (2003), Dönem:22, Birleşim:32, Cilt:4. <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c004/tbmm22004032.pdf> E.T. (03.04.2023)
- TBMM Tutanak Dergisi, (2003), Dönem:22, Birleşim:39, Cilt: 6. <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c006/tbmm22006039.pdf> E.T. (03.04.2023)
- TBMM Tutanak Dergisi, (2003), Dönem:22, Birleşim:51, Cilt: 8. <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c008/tbmm22008051.pdf> E.T. (03.04.2023)
- Tezcan, E. (2008). 2000-2008 Dönemi Türk Dış Politikası, Dönemin Dış Politika Sorunları. H.Çakmak (Der), Türk Dış Politikası (1919-2008). Ankara: Platin Yayınları.
- Oğuzlu, T. (2012). Türkiye ve Avrupa Birliği İlişkilerinde Arap Baharı'nın Etkisi. Ortadoğu Analiz Dergisi, 4 (48), 20-29.
- Öztürk, T. E. (2011). Yeni Dönem Türkiye - ABD İlişkileri: Fırsatlar ve Riskler. TASAM Yayınları Stratejik Rapor No:48, 16-17.
- Yetkin, M. (2004). Tezkere: Irak Krizinin Gerçek Öyküsü. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Yılmaz, S. (2011). 11 Eylül Sonrasında ABD ve Türkiye'deki İç Güvenlik Yeniden Yapılanmalarının Karşılaştırılması. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, 20 (3), 361-380.